

Ο ρόλος των δημόσιων αρχαιολογικών Μουσείων

Στα συνέδρια και τις ημερίδες που είχε οργανώσει ο Σύλλογος Ελλήνων Αρχαιολόγων το 2000, το 2006 και το 2007 είχαμε προβλέψει τις δυσάρεστες εξελίξεις στον τομέα της προστασίας της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Είχαμε διαβλέψει ότι στην παρούσα συγκυρία το κράτος, αφού οι αρχαιότητες δεν είναι πλέον απαραίτητες για την ιδεολογική του συγκρότηση, θα επιχειρεί να συρρικνώσει τις δαπάνες και το κόστος της προστασίας των μνημείων.

Ωστόσο, το παρελθόν αποτελεί μια σταθερή διάσταση της ανθρώπινης συνείδησης, ένα αναπόφευκτο συστατικό των θεσμών, των αξιών και εν τέλει της αυτογνωσίας της ανθρώπινης κοινωνίας. Το να είναι κανείς μέλος μιας κοινότητας σημαίνει να τοποθετείται σε σχέση με το παρελθόν του, έστω και για να το αρνηθεί. Τα μνημεία είναι η υλική μαρτυρία του κοινού παρελθόντος, τα υλικά πυκνώματα της συλλογικής μας μνήμης. Η διαρκής ανάγκη του ανθρώπου να αναζητά τις ρίζες του και να ψάχνει το παρελθόν του στο πλαίσιο της αυτογνωσίας του συνιστά επαρκή αιτία για την διατήρηση των μνημείων και επομένως για την λειτουργία ενός φορέα για την προστασία τους. Η Αρχαιολογική Υπηρεσία είναι ένας θεσμός που οφείλει να αφηγηματοποιεί, εξεικονίζει και ερμηνεύει το παρελθόν για τον πολίτη. Μέσα από την αποκάλυψη ή την αποκατάσταση ενός μικρού, αλλά συγκινησιακά φορτισμένου κομματιού του παρελθόντος, αποκαθίσταται κατά κάποιο τρόπο το σύνολο, λειτουργώντας έτσι ως συνεκδοχή μιας εποχής ή ακόμη ενός πολιτισμού. Τα μνημεία αποτελούν την τράπεζα της κοινής, της συλλογικής εμπειρίας. Πέρα λοιπόν από το απόθεμα γνώσεως που κομίζουν από το παρελθόν, συνιστούν κρίσιμο παράγοντα στην συνειδησιακή διαμόρφωση του πολίτη, στην συνείδηση της ιστορικής του ιδιαιτερότητας και της πολιτιστικής του ιδιοπροσωπίας.

Ακόμη, τα μνημεία, οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μουσεία, εκτός από φορείς ιστορικής μνήμης, προβάλλουν πλέον και ως βασικοί, αναντικατάστατοι και αναπαλλοτρίωτοι πόροι περιφερειακής και αειφόρου ανάπτυξης, ως στοιχεία αναβάθμισης της ποιότητας ζωής μέσω του πολιτισμικού περιβάλλοντος.

Συνεπώς, **ο αποδέκτης του έργου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας δεν είναι πλέον το κράτος αλλά η κοινωνία και ο κάθε πολίτης ξεχωριστά.** Τα μουσεία και οι αρχαιολογικοί χώροι δεν είναι κιβωτοί της κρατικής ιδεολογίας, αλλά χώροι γνώσης, παιδείας και ψυχαγωγίας. Στην νέα αυτή αντίληψη στην προστασία και ανάδειξη των μνημείων δώσαμε τον τίτλο **Δημόσια Αρχαιολογία** σε αντιδιαστολή με την Κρατική Αρχαιολογία του παρελθόντος. Η νέα αυτή αντίληψη εκφράστηκε στα συνέδριά μας με το σύνθημα **«τα μνημεία ανήκουν σε όλους».**

Πώς όμως εκφράζεται η νέα Δημόσια Αρχαιολογία στον χώρο της μουσειακής πολιτικής;

Η πρώτη βασική επισήμανση είναι ότι το δημόσιο αρχαιολογικό μουσείο στην Ελλάδα διαφοροποιείται ουσιαστικά από το μουσείο – συλλογή έργων τέχνης και θησαυρών αποκομμένων από το πολιτισμικό περιβάλλον τους, που γεννήθηκε από την αποικιοκρατική αντίληψη του 19^{ου} αι. και αποτελεί την κυρίαρχη έκφραση της έννοιας μουσείο στις περισσότερες χώρες της Δύσης (Λούβρο, Βρετανικό Μετροπόλιταν).

Με εξαίρεση δύο μόνο μουσεία που είναι αποτέλεσμα της ταξινομητικής και συγκεντρωτικής αντίληψης του 19^{ου} αιώνα, δηλαδή το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, όλα τα άλλα αρχαιολογικά μουσεία στην Ελλάδα είναι συνδεδεμένα με συγκεκριμένους αρχαιολογικούς χώρους (Δελφοί, Ολυμπία κλπ.) ή με περισσότερους από έναν χώρους μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής ενότητας, άλλοτε μεγάλης (Μακεδονία: Αρχαιολογικό μουσείο Θεσσαλονίκης, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού κλπ.) ή πολύ μικρότερης (Μουσείο Ναυπλίου, Πατρών κλπ.).

Σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις, **Μουσείο είναι κάθε αρχαιολογικός χώρος στην ολότητά του, η οποία περιλαμβάνει τόσο τα κινητά ευρήματα όσο και τα ακίνητα μνημεία του που αποτελούν ένα αδιάσπαστο ιστορικό και πολιτισμικό σύνολο.** Ο χώρος είναι ανοιχτό μουσείο και το μουσείο-κτήριο το κέλυφος που προστατεύει ένα τμήμα των μνημείων του αρχαιολογικού χώρου. Η ιδιαιτερότητα αυτή διέπει το σύνολο σχεδόν των αρχαιολογικών μουσείων της επικράτειας. Η διαχείριση κάθε τέτοιου μνημειακού συνόλου δεν μπορεί παρά να είναι ενιαία και να εκφράζεται με έναν μόνο φορέα, μια εξειδικευμένη μονάδα της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (βλ. *σχετική πρόταση του ΣΕΑ για τον χώρο και το μουσείο Ακροπόλεως*).

Συνεπώς, η μεταφορά αυτούσιων προτύπων από τρίτες χώρες είναι ατυχής γιατί δεν λαμβάνουν υπ' όψιν της την ιδιαιτερότητα των ελληνικών δημόσιων αρχαιολογικών μουσείων, όπως αυτή περιγράφηκε παραπάνω.

Ο ρόλος των κρατικών αρχαιολογικών μουσείων, στο πλαίσιο της νέας δημόσιας αρχαιολογίας που προτείνουμε είναι πολυσύνθετος και δυναμικός:

1. Ασκεί την **ολοκληρωμένη προστασία των μνημείων**, ενεργή και παθητική, την διαχείριση και την ανάδειξή τους (διοικητικά μέτρα, συντήρηση, μελέτη, δημοσίευση κλπ).
2. Επιζητά την **προσέλκυση του κοινού** με στόχο την μέθεξη των επισκεπτών στην γνώση και στην γοητεία που προσφέρουν οι αρχαιότητες (Συχνή ανανέωση των μόνιμων εκθέσεων, περιοδικές εκθέσεις, πολιτιστικές εκδηλώσεις επιπέδου, ευαισθητοποίηση του κοινού με εκπαιδευτικά προγράμματα, διασφάλιση της πρόσβασης στους πάντες, ουσιαστική προβολή με την κατάλληλη διαφήμιση, εκδόσεις, ψηφιακές εφαρμογές κλπ.).
3. **Χαράσσει πολιτιστική πολιτική και παράγει πρωτότυπη επιστημονική έρευνα** (εκθέσεις στο εξωτερικό, διεθνείς συνεργασίες, επιστημονικές ανταλλαγές, συνέδρια, ημερίδες κλπ.).
4. **Αναπτύσσει τον τομέα του σχεδιασμού, παραγωγής και πώλησης σύγχρονων και μεγάλης ποικιλίας προϊόντων και εκδόσεων για το ευρύ κοινό.** Οι δραστηριότητες αυτές συμβάλλουν στην ανάπτυξη μιας διαφορετικής σχέσης του μουσείου με τους επισκέπτες του, ενώ μπορούν ταυτόχρονα να αποτελέσουν έναν επικουρικό οικονομικό πόρο, πέρα από τον βασικό που πρέπει να είναι η κρατική χρηματοδότηση.

Ο αναπροσανατολισμός των μουσείων από το κράτος στην κοινωνία δεν σημαίνει ότι το κράτος παύει να ικανοποιεί την συνταγματική του υποχρέωση για την μέριμνα των αρχαιοτήτων. Η αναζήτηση πρόσθετων πόρων, όπως των **χορηγιών**, δεν μπορεί να υποκαταστήσει την βασική κρατική χρηματοδότηση στην οποία άλλωστε στηρίζονται και τα μη κρατικά μουσεία (βλ. Μουσείο Μπενάκη). **Η νέα δημόσια αρχαιολογία διεκδικεί την αύξηση των κρατικών πιστώσεων για την πολιτιστική κληρονομιά, για να ανταποκριθεί στην ανάγκη της κοινωνίας για προστασία και ανάδειξη του πολιτιστικού περιβάλλοντος.**

Η επένδυση αυτή έχει ανταποδοτικότητα με όρους κοινωνικούς και όχι αγοραίους: στην παιδεία του πολίτη, στην αναβάθμιση του περιβάλλοντος και τελικά στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής.

Άλλωστε, τα μουσεία και τα μνημεία αποτελούν πόρους βιώσιμης ανάπτυξης που προσδίδουν υπεραξία στο περιβάλλον, ενώ συμβάλλουν με άμεσο τρόπο και στην οικονομική ανάπτυξη με την μορφή υψηλής στάθμης τουριστικού προϊόντος.

Στο πλαίσιο της νέας δημόσιας αρχαιολογίας είναι δυνατή μια **ριζική αναθεώρηση της διαχείρισης των οικονομικών του πολιτισμού.**

Τα μουσεία-αρχαιολογικοί χώροι πρέπει να γίνουν αγαπητοί τόποι παιδείας και ψυχαγωγίας για όλους. Για να επιτευχθεί αυτό, το πρώτο βήμα μπορεί να είναι η **κατάργηση του εισιτηρίου**. Το μέτρο αυτό θα αυξήσει τον αριθμό των επισκεπτών και θα αποδειχθεί ανταποδοτικό με την αύξηση της τουριστικής κίνησης.

Η κάλυψη των απωλεσθέντων πόρων από τα εισιτήρια δεν χρειάζεται να γίνει από τον κρατικό προϋπολογισμό. Με δεδομένο ότι τα μνημεία και τα μουσεία συγκροτούν τον πυρήνα μιας εκτεταμένης οικονομικής δραστηριότητας (χώροι εστίασης, καφέ, ξενοδοχεία, καταστήματα τουριστικών ειδών κλπ.), η καταβολή ενός **τέλους υπέρ της προστασίας και ανάδειξης των μνημείων από όλες τις τουριστικές επιχειρήσεις** θα υπερκαλύψει τα έσοδα από τα εισιτήρια.

Η σύνδεση αυτή θα αποβεί ωφέλιμη και για τα δύο μέρη:

Για τα μνημεία και τα μουσεία γιατί θα εξασφαλίσουν ικανούς πόρους για την ανάδειξη και την ανάπτυξή τους, και θα επιτύχουν τον στόχο της κοινωνικοποίησης της γνώσης αυξάνοντας τον αριθμό των επισκεπτών.

Για τις τοπικές κοινωνίες γιατί θα αυξηθεί ο αριθμός των επισκεπτών και συνακόλουθα η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής τους. Παράλληλα, η άμεση σύνδεση των μουσείων και των μνημείων με την τουριστική δραστηριότητα θα αναβαθμίσει και την ποιότητα του τουρισμού γύρω από τους αρχαιολογικούς χώρους.

Στο ερώτημα πώς τα μουσεία μας θα γίνουν σύγχρονα, ευέλικτα και θελκτικά, υπάρχουν παραπάνω από μια έξυπνες απαντήσεις. Ανάμεσα σε αυτές σίγουρα δεν είναι η μετατροπή τους σε ΝΠΔΔ, οργανισμούς που η πράξη έχει αποδείξει ότι αποτελούν την πεμπτουσία της αναποτελεσματικότητας, της αδιαφάνειας και της δυσλειτουργίας. Εκσυγχρονισμός των δημόσιων μουσείων ασφαλώς δεν σημαίνει υποβάθμιση της επιστημονικής, ερευνητικής και παιδευτικής τους διάστασης προς όφελος μιας αμφιλεγόμενης οικονομίστικης αντίληψης.

Τα δημόσια αρχαιολογικά μουσεία μας πρέπει να είναι κέντρα έρευνας και γνώσης για τους ειδικούς, παιδείας και ψυχαγωγίας για όλους. Η οικονομική διαχείριση και η αναζήτηση επιπρόσθετων πόρων και εσόδων θα μπορούσε να γίνεται από ευέλικτα όργανα που θα λειτουργούν κατω από τον έλεγχο του κρατικού φορέα και θα υπηρετούν τους παραπάνω στόχους χωρίς να αυτοτροφοδοτούνται και να γιγαντώνονται σε βάρος του βασικού σκοπού.